

Vejledning

i anlæggelse af vandhuller

Bukkeblad er en smuk sumplante i de lavvandede områder i vandhullet. Den yder god beskyttelse for små dyr mod større fisk og fugle

Vejledning i anlæggelse af vandhuller

Ringkøbing-Skjern
Kommune

Udgiver: Ringkjøbing Amt
Damstrædet 2
6950 Ringkøbing
www.ringamt.dk

Udgivelsestidspunkt: April 2004

Sideantal: 16

ISBN-nr.: 87-7743-547-8

Forsidefoto: Vandhul v. Gindeskov

Indholdsfortegnelse:

Vejledning i anlæg af vandhuller	4
Vandhullets udformning	5
God vandkvalitet	8
Beplantning	10
Forbindelse til omgivelserne	12
Vedligeholdelse	13
Kræver som regel tilladelse	14

De faktorer, der har betydning for behandlingen af ansøgningen, handler især om:

- Placeringen i terrænet – hensynet til beskyttede naturtyper (mose, eng, hede, overdrev og strandeng).
- Hensyn til truede arter.
- Arkæologiske fund.
- Udsætning af dyr og planter.
- Afløb.
- Bræmmer.
- Forbindelse til vandløb.
- Sø størrelse (>2500 m² kræver tilladelse efter landbrugsloven)

En tilladelse vil blive givet på nærmere fastsatte vilkår.

Tre eksempler på smukke, typiske arter, som indfinder sig naturligt ved et vandhul.

*Fra toppen:
Bittersød-natskygge,
Eng-forglemmigej,
Gul Iris.*

Supplerende læsning:

Små vandhuller. Af Erich Wederkinch. Skov og naturstyrelsen 1988.

Små søer og vandhuller - fra idé til virkelighed. Af Peter Blenner. Landbrugets rådgivningscenter, Landbrugsforlaget 1999.

Kræver som regel tilladelse

Anlæggelse af et vandhul er et stort indgreb i omgivelserne. Anlæggelsen kræver tilladelse fra en eller flere myndigheder, for at sikre, at forskellige interesser vurderes og tilgodeses i videst muligt omfang.

Kontakt kommunen for at rekvirere et ansøgningsskema. Send ansøgningen til kommunen. Der vil ansøgningen blive behandlet og/eller videresendt til anden myndighed.

Send ansøgningen i god tid før anlæggelsen af vandhullet skal finde sted, idet behandlingen af sagen kan tage op til nogle måneder.

Hvis vandhullet ønskes anlagt i en beskyttet naturtype som mose, hede, eng og strandeng, eller hvis lokaliteten er beskyttet af anden lovgivning, kan der gå op til 3 måneder inden alle formaliteter er i orden.

Husk, at der efterfølgende også skal ansøges om en oprensning af vandhullet, når dette efter en årrække vil blive aktuelt. Husk også her at søge kommunen i god tid.

Ansøgningsskemaer kan rekvireres hos kommunen

Forekomster af sjældne planter kan være en grund til, at der gives afslag på en ansøgning om anlæggelse af et vandhul eller en oprensning af et eksisterende vandhul.

Fra venstre: Plettet gøgeurt, Sump-hullæbe og Mose-vintergrøn.

Vejledning i anlæggelse af vandhuller

"Når man tager og holder Forstørrelsesglasset for Øiet og seer på en Vanddråbe ude fra Dammen, så ser man over tusinde underlige Dyr som man ellers aldrig seer, men de ere der og det er virkeligt"

(fra "Vanddråben" af H. C. Andersen).

Vejledning i anlæg af vandhuller

At anlægge et vandhul er en let måde at skabe mangfoldig natur på i et ellers ensformigt landskab. Et vandhul kan, hvis det laves rigtigt, blive et fint levested for planter og dyr, og være til stor glæde for ejeren.

Vandhullerne er et vigtigt element i det danske landskab. Mange vilde planter, frøer, tudser, salamandre, rådyr og småfugle m.v. har stor gavn af vandhullerne. Især hvor der er udyrkede bræmmer ned til vandhullet, hvor planterne kan vokse og dyrene finde føde, raste, yngle og skjule sig.

Stor vandsalamander forekommer i vandhuller, hvor den bl. a. lever af insekter, snegle og orme. I yngle-dragten har hannen denne savtakkede kam ned langs ryg og hale. Stor vandsalamander graver sig ned i mudderet og går i dvale vinteren over. Foto: Bo Skelmoser.

Denne pjece giver råd og vejledning om, hvordan man skaber et vandhul til gavn for dyr og planter.

Anlæggelse af et vandhul kræver tilladelse. Bagerst i denne pjece kan du se, hvad der skal tages højde for i tilladelsen og hvor du ansøger.

Kontakt din kommune, hvis du tænker på at anlægge et vandhul. Der kan du få råd og vejledning.

Vedligeholdelse

Oprensning

Et vandhul vil med tiden gro til. En gang imellem er det nødvendigt med oprensning. En oprensning kræver næsten altid tilladelse fra amtet.

Formålet med oprensning er at skabe bedre levevilkår for planter og dyr i vandhullet. Oprensning fjerner dynd og mudder og hindrer tilgroning, men undertiden kan det også være nødvendigt at fjerne gammelt affald, halm og grene mm. Oprensningen medfører, at vandet bliver mere ilttrigt, og der bliver færre alger, andemad og andre flydeplanter. Der tilføres vandhullet mere lys og varme, som er vigtigt for livet i vand-

Den kødædende Liden soldug, vokser her i flydende øer i en nyligt oprenset tørvegrav.

hullet.

Efter oprensning kan man opleve, at især tråd-algerne breder sig hurtigt. Det skyldes, at der under oprensningen er frigjort en hel

del næringsstoffer, som nu er tilgængelige for algerne. Man kan fjerne algerne med en rive om efteråret, inden de dør og synker til bunds, eller man kan vente et par somre, så forsvinder algerne af sig selv, og vandet bliver klart igen. Det sker fordi næringsstofferne bliver bundet af vandplanterne.

En tilbunds-gående rensning foretages bedst med gravemaskine. Af hensyn til livet i vandhullet (især padder, haletudser og salamanderlarver) bør det ske i vinterhalvåret, fra sidst i august til slutningen af februar, og man bør lade enkelte partier uberørte. I vandhuller med meget vand kan arbejdet gøres lettere ved at tømme vandhullet før arbejdet. Hvis der ikke er et stigbord til at regulere vandstanden med, kan man tømme vandhullet med en pumpe eller ved at grave en midlertidig afvandingsgrøft. Hvis vandhullet har afløb skal man undgå slamflugt i forbindelse med tømning af vandhullet. Slamflugt undgås, ved at lede vandet

En oprensning af vandhullet en gang imellem vil stimulere dyre- og plantelivet.

Forbindelse til omgivelserne

Små vandhuller kan ligge som isolerede oaser i landskabet. For at komme fra et vandhul til et andet må nogle dyr have ledelinier, som forbinder vandhullerne:

- Et udyrket areal langs et nærliggende vandløb er et godt skjul.
- Et levende hegn bør føres helt frem til det udyrkede areal omkring vandhullet.
- En rende kan være en god forbindelsesvej mellem to små vandhuller også selvom den er tør det meste af året.
- Et udyrket areal omkring vandhullet kan udvides, så vandhullet forbindes med andre vandhuller.
- Vandhullets vandspejl skal kunne ses fra luften, så fugle får mulighed for at raste.

Husk at hegn omkring vandhullet kan forhindre dyr i at drikke, hvilket gør dyrelivet omkring vandhullet meget fattigere.

Vandhullets nærmeste omgivelser kan også forbedres på følgende vis:

- Marksten kan lægges i små dynger nær vandhullet. Det giver skjulesteder og overvintringsmuligheder for padder, krybdyr m.m.
- Nogle store sten i vandhullets lavvandede partier er fortrinlige siddepladser for forskellige dyrearter.
- Et udyrket areal omkring vandhullet kan skærme mod kunstgødning og sprøjtemidler. Arealet skal være mindst lige så stort som vinteroversvømmelsen rækker.
- Vildthejn, trådvæv o.l. bør af hensyn til landskabet og dyrelivet undgås.

Et levende hegn, er det bedste skjul, når dyr skal ledes ned til vandhullet. Foto: Per Klit Christensen

Vandhullets udformning

Etableringen af vandhullet bør tilpasses det omgivende landskab. Det giver det smukkeste resultat. Det bør derfor graves i fugtige lavninger, i marker, i tilgroede tørvegrave og på lavtliggende arealer.

Der gives normalt ikke tilladelse til etablering af søer, som gennemstrømmes af vandløb, eller som anlægges i moser og i større åbne dale, da der i forvejen er et rigt og naturligt dyre- og planteliv.

Hvis man følger nedenstående råd, er der gode muligheder for at man får et vandhul med et naturligt dyre- og planteliv, som vil tilføre naturen nye værdier.

Et vandhul, der er næsten helt tilgroet i tagrør.

Størrelse

Om vandhullet er stort eller lille er af mindre betydning. Dog er et lille vandhul mere følsomt overfor tilgroning og påvirkninger fra omgivelserne end et stort.

Når man har fået tilladelse til at etablere et vandhul, er det en god idé at grave nogle små prøvehuller for at følge vandstandens svingninger året igennem.

Nogle steder kan man lave et vandhul enkelt og billigt ved at afbryde et lokalt dræn på et lavtliggende sted.

Form

Vandhullets form bør følge terrænet. Vandhulsbrinken bør bugte sig, så der opstår små vige. Det får vandhullet til at se naturligt ud.

Dybde

Vanddybden har stor betydning, for hvilket dyre- og planteliv, der vil indfinde sig i vandhullet. For at få skabt de rette betingelser i vandhullet, er det vigtigt at overveje, hvilket plante og dyreliv man ønsker at tilgode for vandhullets dybde fastlægges. I det følgende nævnes, hvilke dybder der skaber hvilke betingelser i vandhullet.

En del af vandhullet bør have en dybde på mindst 1,5-2 meter. Det er normalt nok til, at tilgroning undgås. Desuden er det dybt nok til ikke at udtørre om sommeren, og til at dyrene kan overvintre i vandet, fordi vandhullet ikke bundfryser.

Anlægges vandhullet især for at gavne padder, vil det oftest være en fordel, at hele vandhullet er lavvandet med maksimal sommervanddybde på ca. 50 cm.

Fladvand

Svagt skrånende bredder øger arealet med lunt vand til planter og dyr. Bredhældningen må gerne være mindre end 1:5, svarende til en hældning på 20% eller 15 grader.

De lavvandede områder bliver vandhullets ”spisekammer”, da mange af smådyrene lever en stor del af deres liv her. Frøer og tudser er afhængige af lune, lavvandede, solbeskinnede vige, for at deres æg kan udvikles til haletudser.

Alle vores padder er fredet. Fredningen skyldes at alle paddearter er gået voldsomt tilbage.

Skrubtudsen kan blive op til 12 cm, og er dermed vores største tudse. Den går i dvale i oktober, hvor den graver sig ned i dynd under blade el. lignende steder. Parring og æglægning sker i april. Æggene lægges i lange kæder på plantedele på lavt vand. Føden består hovedsagelig af insekter, snegle og orme.

Eksempler på naturligt forekommende danske træer er:

Stilkeg, Vintereg, Bøg, Dunbirk, Vortebirk, Alm. Røn og Rødel.

Disse arter er hårdføre og trives på næsten enhver jordbundstype.

Dog trives Dunbirk og Rødel bedst på fugtig jordbund.

Eksempler på naturligt forekommende danske buske:

Hvidtjørn og Hyld: Nøjsomme og hårdføre, trives næsten på enhver jordbundstype.

Havtorn: Nøjsom og hårdfør, trives på kalkholdig sandjord.

Alm Hæg: Trives på såvel tør som fugtig jord, men trives dog bedst på middelfugtig bund.

Det er flot med træer og buske omkring et vandhul, og det beskytter dyrelivet. Det er en god idé at tale med en vildtkonsulent om, hvilke træer og buske der egner sig bedst til naturen omkring vandhullet.

Pors og Tørst: På fugtige og sure jorde.

Hunde- og Æblerose: Nøjsomme og hårdføre, trives på næsten enhver jordbundstype.

Eksempler på indførte arter som bør undgås ved vandhullet er:

Arter af gran, ædelgran og fyr, der oftest ikke trives i et fugtigt miljø. Hybenrose (*Rosa Rugosa*) kan brede sig meget og fortrænge alle andre planter. Glandsbladet Hæg, Japansk Pileurt, Rhododendron, Bambus, Snebær og Sargents æble bør også undgås.

Arter af pil og el vil ofte hurtigt indvandre af sig selv. Pil breder sig meget hurtigt og kan i løbet af en kort årrække lukke lavvandede vandhuller.

Beplantning

Hvis vandhullet udformes som beskrevet i det foranstående vil der i løbet af 1-2 år indfinde sig en naturlig plantevækst, både i vandhullet og på bredderne. Der må *ikke* plantes omkring vandhuller i beskyttede §3 områder (enge, moser, heder, overdrev og strandenge), hvor der i forvejen er et naturligt og rigt planteliv.

På andre lokaliteter kan der som regel godt plantes, og her er der følgende gode råd:

Træer i god afstand

For at undgå skygge over vandhullet bør træer kun plantes på nord- og nordvestsiden. Syd- og sydøstsiden friholdes i en afstand af 2 gange træets maksimale højde, så træernes skygge ikke kan nå ind over vandhullet.

Der er tilknyttet langt flere insekt-arter til de træer og buske, der har været en del af den danske natur i årtusinder, end der er til nyindførte arter.

Pors. En meget velduftende busk, der foretrækker sure og fugtige jorde. Busken kan anvendes som krydderi i snaps.

Undgå at forsøge at skygge grøde væk. Der opstår blot et koldt og livløst vandhul.

Det er bedre at plante buske end træer. Beplantning bør holdes 5-10 meter fra bredden afhængigt af, hvor vådt der er.

Husk i øvrigt at træer, når de bliver store, kan kaste store mængder blade i vandhullet. Bladene kan forringe vandkvaliteten, når de rådner. Samtidig tilfører de vandet næring. Det giver tilgroning med kraftig vækst af f.eks. andemad og dunhammer på bekostning af det øvrige dyre- og planteliv.

Naturlige danske arter

Der bør plantes danske arter, som er tilpasset vestjyske forhold. Disse træer og buske vil klare sig bedst i det lange løb.

Ø i vandhullet

I vandhuller mindre end 2500 m² bør der ikke anlægges øer. Øerne forøger risikoen for tilgroningen af vandhullet, og ender ofte med at fremstå med grimt strithår af brændenælder, gederams, tidsler eller pil.

Men et par store flade sten, der bryder vandoverfladen, er glimrende soveøer for fugle.

Ingen voldanlæg

Hvis vandhullet anlægges i dyrket jord, bør det opgravede materiale jævnes ud. Hvis der er tale om et naturareal, skal materialet fjernes for ikke at ændre tilstanden i den omgivende natur.

Hvis det opgravede materiale ligger som en vold omkring vandhullet, vil det forhindre naturlig oversvømmelse. Det er vigtigt, at

Et vandhul, hvor man ikke har fjernet jordvolden. Volden vil blive dækket af en vegetation som meget anderledes end en naturlig bredvegetation omkring et vandhul.

vandhullet ved forårstid kan gå over sine bredder, da sump- og engplanter vil indfinde sig på disse fugtige bredder og afgrænse vandhullet på en naturlig måde. Sådanne områder er også gode leve- og skjulesteder for vandhulsdyrene.

En vold, derimod, vil blive bevokset med brændenælder, gederams, tidsler og lignende. Volden er ikke pæn at se på og skal undgås.

Opgiv ikke

Mange nye vandhuller bliver i begyndelsen fyldt med grønne trådalger. De kommer, fordi der frigøres en masse næringsstoffer fra jorden, når vandhullet graves. Trådalgerne forsvinder ofte igen i løbet af nogle år, når planter og smådyr er indvandret til vandhullet.

Rødben er en ivrig jæger efter haletudser, småpadder, insekter, orme og krebsdyr i vandhullet. Foto: Peter Bundgaard.

God vandkvalitet

For at opretholde en god vandkvalitet skal følgende overholdes.

Udtørring

Et lille vandhul må gerne tørre ud i tørre somre. Bundslammet vil derved blive omsat hurtigt, og vandkvaliteten vil blive forbedret, når der igen kommer vand i vandhullet. Haletudser og salamanderlarver har gavn af denne slags vandhuller, fordi fjender som guldsmedelarver, vandkalve og fisk jævnligt udryddes.

Undgå fodring

Vandkvaliteten vil altid blive forringet ved fodring. Fugle og fisk må ikke fodres i eller omkring vandhullet. Naturligt forekommende fugle og fisk skal nok selv finde føde.

Få ænder

Der gives normalt ikke tilladelse til udsætning af ænder, med mindre vandhullet ligger

Butsnudet frø. Æggene lægges i store flydende klumper i marts-april. De små frøer kravler på land i juli. Er meget almindelig i Vestjylland.

langt fra naturområder og ikke har afløb til et vandløb. I enkelte tilfælde kan der dog udsættes gråænder efter jagtlovens bestemmelser. Et godt anlagt vandhul af en vis størrelse vil af sig selv tiltrække vilde ænder.

Udsætning af fisk

Vær varsom med udsætning af fisk. Store fredfisk som karusser og karper i vandhullet forringer vandkvaliteten, fordi de roder op i bunden. Fisk i vandhullet æder haletudser, så frøer efterhånden forsvinder. Der kan også være risiko for at sprede fiske sygdomme ved at udsætte regnbueørreder og fisk fra andre vandssystemer. Derfor er det en god idé at kontakte fødevarerinspektariatet, som administrerer veterinærlovgivningen, for råd og vejledning i forbindelse med udsætning af fisk.

Kommunen giver normalt ikke tilladelse til at udsætte fisk i eksisterende vandhuller eller i nye vandhuller som etableres i naturområder.

Karusser trives bedst i sumpede, stærkt tilgroede vande, hvor den mæsker sig i plantedele, insektlarver og planktondyr.

Udsætning af vandplanter

Det er ikke nødvendigt at udsætte almindeligt forekommende vandplanter, da de hurtigt kommer af sig selv. Det er især uheldigt at udsætte vandpest, tagrør, dunhammer og åkander som alle vokser hurtigt og breder sig kraftigt. I løbet af ingen tid vil vandhullet gro til.

Undgå drænvand

Hvis vandhullets vand er grundvand, bør man undgå, at drænelininger eller grøfter fører overfladevand til vandhullet, da det er næringsholdigt, og vil give algevækst og øge tilgroningen. Hvis det ikke kan undgås, bør drænvandet ledes til vandhullet i åbne grøfter. Det øger muligheden for, at urenheder bliver omsat, inden vandet når vandhullet.

Dyrkningsfrie bræmmer

Bræmmer omkring et vandhul beskytter vandhullet mod tilsivende overfladevand, der kan indeholde godning og sprøjtegifte.

Regnbueørred i yngledragt. Hun øverst og han nederst. Den hører oprindeligt hjemme i Nordvestamerika - ikke i danske vandhuller.

Foto: Biofish, Mads Nedergaard.

Bræmmen bør være mindst 2 meter bred, helst bredere. Det er en stor fordel for dyre- og plantelivet, at gødningsspredere og sprøjtebomme ikke bruges nærmere end 15 meter fra vandhullet, selvom der er en bræmme på 2 meter.

Aldrig i vandløb

Vandløb må kun i ganske særlige tilfælde inddrages i vandhuller, fordi både vandhul og vandløb forringes herved. Se side 5.

Vandhullet bør ikke have direkte afløb til et vandløb og bør anlægges i en afstand på mindst 20 meter.

Når kommunen giver tilladelse til anlæggelse af et vandhul, sker det som regel med vilkår om, at vandhullet ikke må have tilløb og afløb.

Kornudlæg i vandhullet giver hurtigt en meget dårlig vandkvalitet. Det skader dyrelivet mere end det gavner, da man ødelægger det naturlige dyreliv i vandhullet.